

In the article the basic going is exposed near forming of ecological culture of future specialists of machine-building type. Certain methods which a teacher can use in an educational process with the purpose of education in professional preparation of high-quality specialist are offered.

Ключові слова: майбутні фахівці машинобудівного профілю, індивідуальний підхід, екологічна культура, професійна освіта, професійна діяльність фахівця, професіонал, професійна підготовка, навчальний процес, екологічне виховання, екологічна освіта, екологічна грамотність.

Ключевые слова: будущие специалисты машиностроительного профиля, индивидуальный подход, экологическая культура, профессиональное образование, профессиональная деятельность специалиста, профессионал, профессиональная подготовка, учебный процесс, экологическое воспитание, экологическое образование, экологическая грамотность.

Key words: future specialists of machine-building type, individual approach, ecological culture, trade education, professional activity of specialist, professional, professional preparation, educational process, ecological education, ecological education, ecological literacy.

Подано до редакції 15.03.2011.

Рекомендовано до друку канд.пед.наук, доц. Потапюк Л.М.

УДК 387.147:787

© 2011

Косенко П.Б.

МЕТОДИ ФОРМУВАННЯ ТВОРЧОЇ САМОСТІЙНОСТІ МАЙБУТЬОГО ВЧИТЕЛЯ МУЗИКИ В ПРОЦЕСІ НАВЧАННЯ ГРИ НА МУЗИЧНОМУ ІНСТРУМЕНТІ

Постановка проблеми у загальному вигляді... Професійна гнучкість, творча самостійність, здатність ефективно використовувати накопичений педагогічною наукою досвід в умовах постійної трансформації соціокультурного середовища. Це ті якості, якими, окрім загальної фахової підготовки, має володіти вчитель мистецьких дисциплін.

Вже з перших кроків навчання у вищих закладах освіти слід приділяти пильну увагу формуванню цих якостей у студентів – майбутніх учителів музики. Сучасною педагогікою зроблено чимало для підготовки фахівців високого рівня. У науковій літературі досить ґрунтовно розроблено теоретичні основи музично-педагогічної діяльності. Вивчення досвіду найкращих педагогів дає корисний і цікавий методичний матеріал.

Інколи виникає відчуття, нібито усе, що роблять талановиті вчителі легко повторити чи відтворити. Але значна частина їх творчості залишається непомітною для широкого загалу. Причому навіть досвідчені спеціалісти, майстри педагогічної праці не завжди здатні розкрити для інших внутрішню сутність своєї професійної творчості, вважаючи її властивою ознакою лише своєї індивідуальності. І тут постає важливе питання: як формувати творчу особистість студента? Чи можна взагалі навчити творчості?

Аналіз останніх досліджень і публікацій, в яких започатковано розв'язання даної проблеми... За визначенням вчених (О.Пехоти, А.Кіктенко, О.Любарської) творчість – це діяльність людини, спрямована на утворення нових матеріальних і духовних цінностей, яка вирізняється неповторністю, оригінальністю та суспільно-історичною унікальністю [7; с. 68]. “Творчість, – за словами Л.Виготського, – на практиці існує не тільки там, де вона створює великі історичні твори, але і скрізь, де людина уявляє, комбінує, змінює і створює щось нове, якою би крихтою не виявилось це нове порівняно зі створінням геніїв” [2, с. 6].

Важливою складовою творчості людини є самостійність. Не випадково значна кількість дослідників поєднують ці поняття, про що свідчать публікації М.Берулави, С.Горбенка, В.Кан-Калика, О.Пехоти, О.Рудницької та ін. [1; 3; 5; 7; 8]. Так В.Кан-Калик пише, що “творчість передбачає високий рівень самостійності у всіх аспектах діяльності – від цілепокладання до оцінки результатів” [5, с. 34]. Цієї ж думки дотримується М.Єнікеев, який вказує на те, що важливим компонентом творчого розвитку особистості є самостійність – здатність орієнтуватись на свої особистісні позиції, приймати власні рішення та реалізовувати їх, незалежно від ситуативних зовнішніх впливів [4, с. 404]. С.Горбенко зазначає, що “самостійність охоплює і чуттєве сприйняття, творчу ініціативу, запам'ятовування, різні види дій, емоційність ставлення особистості до навколишнього світу і, зокрема, до мистецтва” [3, с. 21-22].

Фахову підготовку музиканта-виконавця або музиканта-викладача також важко уявити без формування творчої самостійності. Приклади методів творчого навчання музикантів можна знайти у чисельній дидактичній літературі, представленій працями Л.Ауера, Л.Баренбойма, Т.Беркман, Ф.Блуменфельда, К.Ігумнова, Г.Когана, Н.Любомудрової, Т.Маріупольської, Г.Нейгауза, А.Ніколаєва, Г.Падалки, С.Савшинського, М.Фейгіна, Я.Флієра, А.Хальма, Г.Ціпіна та інші. Вивчення педагогічного досвіду цих відомих діячів музичного мистецтва може дати багато для розуміння сутності творчого навчання.

Помітний недолік музичного навчання сьогодні визначається тим фактом, що в методичній літературі переважають проблеми навчання на певному інструменті (чи то фортепіано, чи то скрипка, чи то баян тощо) і не висвітлюються загальні питання інструментальної підготовки в цілому. Окрім того, викладачі музичних дисциплін

часом занадто сконцентровані на методах суто художнього виховання і не використовують досягнення загальної педагогіки. Тому шляхи вдосконалення творчого навчання музикантів слід шукати в поєднанні методів спеціальної музичної та загальної педагогіки.

Формування цілей статті... Мета даної статті – запропонувати та обґрунтувати методи формування творчої самостійності майбутніх учителів музики в процесі навчання гри на музичному інструменті.

Виклад основного матеріалу дослідження... У своєму дослідженні ми відштовхуємось від ідей тих вчених, які вважають, що формування творчих здібностей має відбуватись у взаємозв'язку з інтелектуальним розвитком особистості. Такий підхід передбачає стимулювання широти та самобутності художніх поглядів, гнучкості та оригінальності мислення, здатності до пошуку нових ідей, прагнення до нестандартних та оригінальних рішень. Адже індивідуальність не може розвиватись на “порожньому місці”, не спираючись на досвід інших людей. “Своя, особистісно-опосередкована творча ідея, – пише В.Кан-Калик, – народжується на основі знання теорії, на основі власної практики, на основі досвіду колег та особистісного соціального буття” [5, с. 45].

У процесі опанування грою на музичному інструменті студенту доводиться вирішувати чимало завдань, які потребують інтелектуально-творчої напруги.

Так вирішення *технічних завдань* передбачає віднаходження оптимальної постановки ігрового апарату, способів виконання окремих прийомів, налагодження взаємозв'язку між слуховими уявленнями та моторикою.

Втілення *музично-художніх завдань* вимагає вміння створювати індивідуальні інтерпретації музичних творів, спираючись на особливості власного світосприйняття, темпераменту та інтелектуальних здібностей, і, водночас, розвивати художнє (музично-інтонаційне) мислення, уяву та фантазію, асоціативну та образну сфери.

Розв'язання *художньо-технологічних завдань* стимулює до пошуку ефективних шляхів вивчення музичних творів, доцільних прийомів та засобів втілення художнього задуму, індивідуальних механізмів емоційно-вольової саморегуляції.

Науковий аналіз свідчить, що просте копіювання прийомів новаторів, без усвідомлення закономірностей їх використання, не призводить до помітних позитивних результатів. Адже талановиті вчителі у своїй педагогічній творчості свідомо або несвідомо дотримуються певної творчої логіки.

Ряд дослідників пропонує виховувати творчу самостійність учня (студента) евристичними, або проблемними методами навчання (В.Кан-Калік, Н.Нікандров, Л.Нечаєва, Г.Балл, А.Матюшкін, Г.Паламарчук та ін.). М.Єнікєєв пише, що евристика – це узагальнені способи вирішення нестандартних завдань, оснований на найбільш імовірних припущеннях, на стратегії пізнавального пошуку в інформаційно дефіцитних ситуаціях. Евристичний пошук, за його визначенням, це вибір оптимального напрямку у звуженні пошукової зони, вибір мінімальних засобів для досягнення максимального пізнавального результату [4, с. 510]. В.Кан-Калік та М.Нікандров трактують евристику не тільки як науку про творче мислення, а й як науку про творчість взагалі [5, с. 7].

У процесі навчання роль викладача полягає у створенні “системи проблемних ситуацій, викладу навчального матеріалу з його поясненням й управлінням діяльністю студентів, що спрямована на опанування нових знань шляхом самостійної постановки навчальних проблем та їх розв'язання” [6, с. 200].

Основні функції проблемного навчання наступні: розвиток інтелекту, пізнавальної самостійності й творчих здібностей студентів; засвоєння студентами системи знань та способів розумової діяльності; формування різнобічно розвиненої особистості.

Хоча зазначені функції притаманні практично усім освітнім концепціям, різниця між ними та проблемним навчанням полягає в ієрархії цілей: у проблемному навчанні основний акцент робиться не стільки на засвоєнні знань, скільки на розвитку інтелекту, пізнавальної самостійності та творчих здібностей. Відповідно, проблемному навчанню належать спеціальні функції: виховання навичок творчого засвоєння знань (застосування окремих логічних прийомів і способів творчої діяльності); виховання навичок творчого застосування знань (використання засвоєних знань у новій ситуації) й уміння розв'язувати навчальні проблеми; формування й накопичення досвіду творчої діяльності (оволодіння методами наукового дослідження, розв'язання практичних проблем і художнього відображення дійсності); формування мотивації навчання, соціальних, моральних та пізнавальних потреб.

Вищезазначені функції легко реалізуються у навчанні гри на музичному інструменті, оскільки вони максимально відповідають сутності процесу оволодінням виконавською майстерністю і належать до чотирьох типів виникнення проблемних ситуацій, розкритих сучасною наукою (Ю.Бабанським, Т.Кудрявцевим, І.Лернером, М.Махмутовим, А.Хуторським), а саме:

1. Проблема ситуація виникає за умови, якщо студенти не знають способу розв'язання поставленої задачі, не можуть відповісти на проблемне запитання, дати пояснення новому факту в навчальній чи життєвій ситуації (цей тип виникає, наприклад, коли студент стикається з проблемою вирішення певних технологічних або інтерпретаційних завдань).

2. Проблемна ситуація виникає під час зіткнення студентів з необхідністю використовувати попередньо засвоєні знання в нових практичних умовах (використання раніше засвоєних виконавських навичок в нових умовах).

3. Проблемна ситуація легко виникає в тому разі, якщо наявна суперечність між теоретичним можливим шляхом вирішення завдання та практичною неможливістю здійснення обраного способу (неможливість вирішення художніх завдань за допомогою наявних знань, умінь та навичок).

4. Проблемна ситуація виникає тоді, коли є суперечності між практично досягнутим результатом виконання навчального завдання і відсутністю у студентів знань для теоретичного обґрунтування (розбіжність рівня виконавської та методико-теоретичної підготовки інструменталіста) [6, с. 201–202].

Крім того, опанування грою на інструменті є сприятливим підґрунтям для використання проблемних методів, оскільки не потребує для цього ані зміни навчальних планів, ані перебудови структури навчально-виховного процесу, ані методичного забезпечення дисципліни.

Ми пропонуємо наступні *методи* формування творчої індивідуальності студента, що різняться за характером педагогічного впливу та рівнем активності студента:

- метод проблемного пояснення;
- метод проблемного діалогу;
- метод евристичного діалогу.

Метод проблемного пояснення (в його основі – творча стимуляція) характеризується тим, що проблемна ситуація не створюється, а умовно моделюється з метою підтримання інтересу в студентів до навчання. У монолог викладача вплітаються елементи розмірковування, пошуку виходів із виникаючих ускладнень, він вказує на те, як висувались та стикались різні гіпотези (або імітує їх наявність) при вивченні тієї або іншої проблеми. Замість запитань, на які викладач самостійно дає відповіді, можуть задаватись інформаційні питання, до обговорення яких широко залучаються студенти. Таким чином демонструється історичний або логічний шлях наукового пізнання.

Навчальний процес відбувається під контролем викладача, який ставить проблемну задачу і не стільки допомагає студентам знайти відповіді, скільки самостійно їх констатує – завдяки або всупереч припущенням останніх.

Означений метод має використовуватись переважно зі студентами, що мають недостатній рівень творчої активності та самостійності й не здатні самотужки вирішити технічні або художні завдання.

Рекомендації до такого підходу:

- студентові потрібно давати неповну інформацію для вирішення проблеми, але достатню для подальшої самостійної пошукової діяльності;
- метод має супроводжуватись спостереженнями та самоспостереженнями студента;
- важливо стимулювати студента до активного мислення під час отримання проблемної інформації.

Проблемний діалог передбачає вищий рівень творчої активності студента (в основу цього методу покладено співтворчість, коли обидва учасники пошукової діяльності виступають рівноправними партнерами-дослідниками, а отриманий результат стає спільним творчим доробком). Проблемні ситуації, що виникають під час роботи над музичними творами, вирішуються зусиллями викладача та студента на основі діалогу. При цьому ідеї висувуються з обох боків, обговорюються та приймаються на основі консенсусу (вони можуть стосуватись інтерпретації музичного твору, розв'язання технічних завдань тощо). Проблемний діалог може бути підготовленим або виникати спонтанно. У першому випадку виникнення проблеми прогнозується і суб'єкти діалогу мають час підготуватись до обговорення заздалегідь. В іншому випадку проблема виникає безпосередньо під час заняття і її вирішення може подовжуватись на певний період. При цьому передбачається опрацювання літератури, самостійна робота, спостереження та самоспостереження, завдяки чому набуті студентом знання мають стати його власним надбанням, а спільна пошукова діяльність активізувати у студента прагнення до взаємодії з викладачем.

Метод евристичного діалогу (в його основі – самостійна творчість): студент сам висуває проблему, вирішує її, а потім презентує викладачу на уроці, пояснює логіку власного відкриття та пропонує шляхи втілення. Проблемна ситуація може торкатись інтерпретації твору, реалізації технічних завдань, питань аранжування, написання музики. Викладачу в такому випадку відводиться роль консультанта, критика. Ця функція дуже важлива та відповідальна, бо від оцінки інших досить часто залежить доля самої творчої особистості. Так під час критики надто прискіпливої і не зовсім справедливої можна назавжди перервати “творчий злет”, зруйнувати індивідуальність. Тож не можна забувати про похвалу, якщо студент на неї заслуговує, адже відчуття задоволення від досягнення є могутнім стимулом для творчого розвитку особистості. З іншого боку справедлива та конструктивна критика спонукатиме до творчості. Тож від викладача вимагається значний педагогічний такт, глибоке знання психології людини.

Висновки... Здатність до педагогічної творчості є важливою складовою професійної підготовки майбутнього вчителя музики. Вже з перших кроків навчання у вищих закладах освіти слід приділяти пильну увагу розвитку в студентів творчої самостійності.

Оскільки музична педагогіка часом занадто сконцентрована на методах суто художнього виховання, шляхи вдосконалення навчання музикантів слід шукати в поєднанні методів спеціальної музичної та загальної педагогіки.

Формування творчих здібностей має відбуватись у взаємозв'язку з інтелектуальним розвитком особистості. Такий підхід передбачає стимулювання самобутності художніх поглядів, гнучкості мислення, здатності до пошуку нових ідей, прагнення до нестандартних та оригінальних рішень.

Творчу самостійність слід виховувати евристичними, або проблемними методами навчання. Опанування грою на музичному інструменті є сприятливим підґрунтям для використання проблемних методів, що різняться за характером педагогічного впливу та рівнем активності студента, а саме: методу проблемного пояснення (в його основі – творча стимуляція), методу проблемного діалогу (в основу цього методу покладено співтворчість, коли обидва учасники пошукової діяльності виступають рівноправними партнерами-дослідниками, а отриманий результат стає спільним творчим доробком), методу евристичного діалогу (в його основі – самостійна творчість).

Література

1. Берулава М. Н. Теория и практика гуманизации образования : учеб. пособие для студ. вузов / Михаил Николаевич Берулава. – 2 изд., перераб. и доп. – Чебоксары : Изд-во Чувашского ун-та, 2001. – 329 с.
2. Выготский Л. С. Воображение и творчество в детском возрасте / Л. С. Выготский. – М. : Просвещение, 1967. – 93 с.
3. Горбенко С. Пріоритетні напрямки розвитку сучасної музичної освіти / С. Горбенко // Професійно-художня освіта України : зб. наук. праць / редкол. : І. А. Зязюн (голова) та ін. – К. ; Черкаси : Вид-во «Черкас. ЦНТЕІ», 2007. – Вип. IV. – С. 19-25.
4. Еникеев М. И. Психологический энциклопедический словарь / М. И. Еникеев. – М. : ТК Велби, Изд-во Проспект, 2006. – 560 с.
5. Кан-Калик В. А. Педагогическое творчество / Виктор Абрамович Кан-Калик, Николай Дмитриевич Никандров. – М. : Педагогика, 1990. – 144 с. – Библиогр. : С. 140–141. (Б-ка учителя и воспитателя).
6. Нечаєва Л. Активізація мислення майбутніх учителів музики / Л. Нечаєва // Професійно-художня освіта України : зб. наук. пр. / редкол.: І. А. Зязюн (голова) та ін. – К. ; Черкаси : Вид-во «Черкаський ЦНТЕІ», 2007. – Вип. IV. – С. 199-206.
7. Освітні технології : навч.-метод. посіб. / О. М. Пехота, А. З. Кіктенко, О. М. Любарська та ін.; О. М. Пехота (ред.) – К. : А.С.К., 2004 – 256 с.
8. Рудницька О. П. Педагогіка : загальна та мистецька : навч. посіб. / О. П. Рудницька. – Тернопіль : Навч. кн. – Богдан, 2005. – 360 с.
9. Сисоева С. О. Основи педагогічної творчості вчителя : навч. посіб. / С. О. Сисоева. – К. : ІСДОУ, 1994. – 112 с.

Анотація

У статті розглядається питання формування творчої особистості майбутнього вчителя музики методами проблемного навчання.

Аннотация

В статье рассматривается вопрос формирования творческой личности будущего учителя музыки проблемными методами обучения.

Summary

The article discusses the formation of the creative personality of a future music teacher problem-based learning methods.

Ключові слова: творчість, самостійність, індивідуальність, проблемні методи навчання.

Ключевые слова: творчество, самостоятельность, индивидуальность, проблемные методы обучения.

Key words: creativity, independence, individuality, problem-learning methods.

Подано до редакції 14.03.2011.

УДК 378.015.3-057.4

© 2011

Котикова О.М.

РЕЗУЛЬТАТИ ФОРМУВАННЯ ПРОФЕСІЙНОЇ ПСИХОЛОГО-ПЕДАГОГІЧНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ МАЙБУТНІХ ЮРИСТІВ

Постановка проблеми у загальному вигляді... Демократизація правової системи, зміна її функцій із захисту інтересів держави на забезпечення прав людини, корекція принципів і методів правозастосовчої діяльності підвищують вимоги до випускників юридичних навчальних закладів не тільки стосовно теоретичного, а й насамперед практичного компоненту професійних компетенцій випускників. Психолого-педагогічна